

Banker og Sparekasser.

Nogle teoretiske Bemærkninger.

Af

Axel Nielsen.

Det har længe været god Latin og er det stadig — at dømme efter den af Kommissionen for Banker og Sparekasser afgivne Betænkning —, at disse to Kreditinstitutter er af meget forskellig Art. Lad os begynde med at indrømme dette; det næste Spørgsmaal bliver da naturligt, hvori bestaar Forskelligheden? Ogsaa paa dette Punkt gør Kommissionen den gængse Opfattelse til sin, idet Sparekassen efter dens Mening er »Pengeinstitutter, der modtage Penge til Forrentning, saaledes at Sikkerheden for Midlernes Bevaring er Hovedformalet og Indvindingen af det størst mulige Udbytte ved Midlernes Frugtbargørelse dette Hovedformaal underordnet« (Forslagets § 1), medens for Bankerne disse to Formaal kommer i omvendt Orden, idet det er disses Opgave »at virke i Omsætningens Tjeneste«. Bortset fra, at de her anvendte Udtryk ikke er videre klare, idet man faar det Indtryk, at de i Sparekasserne indsatte Kapitaler ikke omsættes, skal jeg pege paa, at denne Sondring forudsætter, at Kapi-

talisterne lader sig inddele i to Klasser, saadanne, der lægger Hovedvægten paa Sikkerheden, og saadanne, der lægger Hovedvægten paa det størst mulige Udbytte, ved Kapitalers Indsættelse i Kreditinstituttet.

Det er imidlertid klart, at indenfor Kapitalisternes Kreds indgaar Hensynet til Sikkerheden og Hensynet til Udbyttets Størrelse alle tænkelige Kombinationer ved Kapitalens Anbringelse. Blandt Bankerne vil der være nogle, der giver sig af med mere vovelige Forretninger end de andre og derfor vil kunne give en højere Indlaansrente, saa selv Bankernes — efter denne Definition — naturlige Kunder vil foretage en Afvejelse af Sikkerheden sammenlignet med Udbyttet. Idet nu en Kapitalindskyder samtidig tager begge disse Hensyn i Betragtning, har man Lov til at vente, at der under en fuldstændig Frihed paa Bank- og Sparekasseområdet altid vil findes Institutter, der, forskellige som de selv vil være, opsøger hver sin Del af den brogede Skare, Kapitalbesidderne danner. Indrømmer man, at de to nævnte Kriterier samtidig tages i Betragtning af enhver Kapitalanbringer, og det i højst forskelligt Maal alt efter den paagældendes Individualitet, lader den nævnte Sondring mellem Banker og Sparekasser sig selvsagt ikke opretholde. — Man vil muligvis gøre gældende, at der jo blot er Tale om, hvorvidt det ene Hensyn er det overvejende, men man vil let indse, at ikke blot kan man ikke afgrænse de to Kategorier af Indskyderne, men den enkelte Indskyder vil under sine vekslende økonomiske Forhold snart drages af Sikkerheden, snart af det større Udbytte; skulde derfor den her opstillede Modsætning mellem Sparekasser og Banker fastholdes, vilde der være en Vandring frem

og tilbage mellem de to Slags Institutter. Denne Formulering af Forskellen mellem de to Arter af Kreditinstitutter, Talen her er om, synes saaledes absolut urigtig.

Snarere vilde man, skulde jeg tro, gribe det centrale i den Tanke, der ligger bag den nævnte Betragtning, naar man opstiller følgende Definition: Banker er Kreditinstitutter for Personer med for egen Regning erhvervet Indkomst (oprindelig i snævrere Forstand, Driftsherreindkomst), Sparekasser for saadanne med forud betinget Indkomst (afledet i videre Forstand). For de førstnævntes Vedkommende fremkommer Indkomst ved en af dem selv ledet Omsætning af Erhvervs-kapitalen¹⁾, og da Opsparingen bestemmes af Indkomsten, dannes Sparekapital for disse Personers Vedkommende gennem Kapitalomsætning. Bankerne medvirker saaledes ved Dannelsen af selve Indkomsten for deres Kunder, hvad der derimod ikke er Tilfældet med Sparekasserne, — en teoretisk set meget væsentlig Forskel. Dette har aabenbart ogsaa foresvævet Kommissionen, naar den henviser til, at det er Bankernes Opgave at »virke i Omsætningens Tjeneste«. Men foruden at Bankerne saaledes har deres særlige Opgave, forskellig fra Sparekasserne, har de tillige

¹⁾ Smaa Næringsdrivende, som ogsaa har oprindelig Indkomst, tilfalder dog naturligt Sparekasserne som Kunder, idet deres Indkomst vel er oprindelig, men ikke fremkommer som Produkt af en Omsætning af Erhvervs-kapital; de anvender deres Arbejds-kraft paa egen Regning, hvorfor man heller ikke med Rette vil kunne kalde dem Driftsherrer. Naturligvis bliver her Grænsen lidt ubestemt, idet en Del af Driftsherreindkomsten altid vil være Arbejdsindkomst.

den samme Opgave at varetage overfor sine Kunder, som Sparekasserne har overfor sine, at danne Sparekapital. For Folk med for egen Regning erhvervet Indkomst fremkommer Indkomsten paa deres Konto i Banken, og da Opsparing er Ikke-Anvendelse af Indkomst, dannes for disse Sparekapital gennem Banker. Man maa ikke i den Grad forsé sig paa Ordet »Sparekasse«, at man ikke har Øje for, at langt den største Del af Kapitaldannelsen i Samfundet naturligt foregaar gennem Bankerne, noget, man yderligere er tilbøjelig til at glemme, fordi Bankernes Kunder er Folk, for hvem Selvanvendelse i egen Bedrift af nydannet Kapital falder naturlig.

Da Sparekasserne i sin Tid kom frem, havde de til Opgave at komme i Berøring med Folk med ringe afledet Indkomst, Tyende, Arbejdere o. lign. Som bekendt kom der straks andre til som Kunder; man saa f. Eks. her i København, hvorledes Direktionen for Sparekassen for København og Omegn kort efter dennes Oprettelse klagede over, at Embedsmænd o. lign. benyttede Sparekassen til at spare Huslejen, der forfaldt kvartals- eller halvaarsvis, sammen, og dette finder jo stadig Sted. Dette Forhold er dog ganske naturligt, thi i begge Tilfælde drejer det sig om en ganske særlig Art af Sparen, nemlig om en blot og bar Udsættelse af Forbrug. Meningen med Sparekasserne var ikke at gøre Tyende og Arbejdere til Kapitalister, o: at skaffe dem en arbejdsfri Indkomst, men at faa dem til at spare noget sammen til onde Tider. Sparekasserne tog sig med andre Ord af de Formaal, der hidtil var fyldestgjorte ved Hengemmelse af selve Mønterne. Sat paa Spidsen vil dette altsaa

sige, at Sparekasserne »efter deres Natur« — om denne Sparekassernes Natur taler Kommissionens Betænkning gentagne Gange — lægger an paa saadanne Pengesummer, der er opsparede ved, at Tanken om Fremtidens Forbrugskrav har virket stærkere paa Besidderen end Attraaen efter at øge sin øjeblikkelige (Nutids-) Konsun. Ud fra dette Synspunkt bliver derfor Spørgsmaalet om Renten forsaavidt ligegyldigt, og Vægten maa her lægges paa, at Pengesummen ogsaa er tilstede for Besidderen, naar han ønsker at forbruge den. Her vil Hensynet til Sikkerheden spille en langt større Rolle end Hensynet til Udbyttet, idet man kan sige, teoretisk set, at denne Opsparing vil foregaa uafhængig af, om der gives Rente eller ej. For denne Art Opsparinger, der blot er udsat Forbrug, er det derfor naturligt at drage en Parallel mellem Sparekasser og Forsikringsselskaber; efterhaanden som Forsikringstanken har bredt sig, hvad enten den har taget Form i Forsikringsselskaber eller gensidige Understøttelsesforeninger (f. Eks. Fagforeninger), er den sociale Opgave, Sparekasserne »efter deres Natur« skulde udfylde, for en meget stor Del gaaet over til andre Institutioner.

Medens saaledes Opsparing til fremtidig Forbrug har fundet Sted, før Sparekasserne eksisterede (The-saureren), og derfor vil foregaa uafhængig af Sparekassernes Væren eller Ikke-Væren, maa man derimod hævde, at først gennem Sparekasserne gaves der Folk med afledet Indtægt Adgang til at skaffe sig arbejdsfri Indkomst uden mer eller mindre umiddelbar Deltagelse i Erhvervslivet. Som nævnt tænkte sikkert ingen paa ved Sparekassernes Oprettelse at gøre Kapitalister med

en større eller mindre arbejdsfri Indkomst ud af de Befolkningslag, hvortil de henvendte sig. Ganske naturligt forøvrigt, thi kun en ringe Del af Kapitaldannelsen i Samfundet sker af Folk med afledet Indkomst, ja, man gaar neppe for vidt, naar man siger, at Indkomsten for saadanne Personer i Almindelighed vil være saa ringe i Forhold til den tilvante Levefod, at Haabet om at opnaa en saadan arbejdsfri Indkomst ikke vil kunne antage fast Skikkelse og paavirke selve Opsparingen. Dette udelukker selvfølgelig ikke, at der ogsaa imellem Folk med afledet Indtægt vil findes dem, der vil indskrænke eller undlade at forøge deres Konsum for at skaffe sig funderet Indkomst; men Renten maa da være meget høj, og fra denne Side set kan man altsaa sige, at Sparekasserne opfylder deres Opgave saa meget bedre, jo højere Rente de kan give.

Imidlertid, ligegyldig ud fra hvilke Motiver Sparekapitalen er dannet, den fremtræder i Praksis i kun én Form, i Pengeform. Sparerens Hensigt med Kapitaldannelsen kan man ikke se af selve Kapitalen, om den skal forbruges om maaske 10 Aar eller om den skal give Ejeren en funderet Indkomst. Hvad saa Motivet har været til Opsparingen, afgiver Kapitalen funderet Indkomst; men her vil ikke Renten blive en ligegyldig Ting. Selv om man med Rette kan hævde, at for selve Opsparingen blandt Folk med afledet Indkomst spiller den tilbudte Rente praktisk talt ingen Rolle, idet der her kun vil blive Tale om en Opsparing for at dække et eventuelt Fremtids-Forbrug, er Forholdet et andet, naar Kapitalen først er dannet. Lad os tænke os en Arbejder, der efterhaanden har sparet sig

en Sum af 600 Kr. sammen; det er ikke for at blive Rentenyder, det er sket, men for at spise Kapitalen op engang, naar Nøden banker paa. Der vil nu gives ham $3\frac{1}{2}\%$ i Sparekassen, 4% i Banken, Forskellen af 3 Kr. betyder ikke saa lidt for ham.

Med andre Ord, Sparekassernes væsentlige Betydning ligger ikke i at fremme Sparsommeligheden, men i at forvalte de Kapitaler, der er opsamlede med fremtidig Forbrug for Øje af Folk med afledet Indkomst; naar disse Kapitaler er blevet saa store, at Renteindtægten, de giver, kommer til at betyde noget for den paagældende Kapitalindskyders økonomiske Stilling, vil Sparekasserne have at tage Konkurrencen op med andre Former for Kapitalforvaltning, særlig Banker, men ogsaa Kreditforenings- og Statsobligationer. Det Moment, at den paagældende Kapital er samlet sammen med Fremtids-Forbrug for Øje og derfor maa være absolut sikker, træder nu tilbage for Hensynet til den funderede større eller mindre Indkomst, den kan give.

Navnet »Sparekasse« dækker saaledes egentlig ikke de paagældende Institutters egentlige Opgave; de kan kun i mindre Grad fremme Sparsommeligheden — at faa Folk til at spare er ikke det samme som at faa Folk til at søge Sparekassen —, og man maa ogsaa gøre sig det klar, at mange af vore Sparekasser i Virkeligheden er oprettede for at skaffe Laan. Talrige Sparekasser kalder sig jo tillige Laanekasser, og paa Landet tog Sparekassebevægelsen først Fart i 1870'erne, da Landbruget trængte til Laan, idet det helt og ganske omformedes. Medens man tidligere fortrinsvis lagde Vægten paa Produktion til eget Forbrug og kun solgte

Overskudsproduktionen, omformedes i dette Tidsrum Landbruget til først og fremmest at blive en Produktion for Markedet, og hertil var Driftskapital nødvendig. Dette er vore Sognesparekassers Tilblivelse; Kapitalen skaffede man sig sikkert for en stor Del ved, at Specierne paa Bondens Kistebund lokkedes frem, nu da det var ens Nabo, der vilde forvalte Pengene. — Laanetrangen var Sagens Kærne, var det primære, og Sparekassernes første Kapital var Konsumkapital, der var hengemt uden Tanke paa Rente. Renten gaves for at lokke den thesaurerede Kapital frem af dens Gemmer. — Det er herfra den ofte fremsatte Teori skrives sig, at Sparekasserne kun skal give en ringe Rente af Hensyn til Laanerne (jfr. i sidste Halvdel af 1880'erne). Med andre Ord, Sparekasseformen er benyttet dels af en Samling Laangivere, dels af en Samling Laantagere, og fordi man fæstner sig ved Ordet »Sparekasse« og ikke vil gøre sig det klart, ud fra hvilke stik modsatte Motiver Sparekasserne er oprettede, hersker de i vor Tid saa modstridende Anskuelser om Sparekassernes Opgaver.

Men dertil kommer yderligere, at Sparekasserne som ethvert Kreditinstitut maa omformes, efter hvad det økonomiske Samfunds Udvikling kræver. Man kommer ikke til Klarhed over Sparekassernes Væsen og Betydning for Nutidens økonomiske Liv alene ved at spørge om de Motiver, som var Aarsagen til Sparekassernes Oprettelse. Kommissionen har ikke gjort noget Forsøg paa at udrede disse Forhold; jeg skal her blot forsøge at vise, at de mere erhvervsmæssige Former, de forskellige Næringsveje har antaget i de sidste halvhundredede Aar, i høj Grad har forandret

Sparekassernes Karakter. Jeg omtalte nylig, at Landbruget i ældre Tider væsentlig var Egen-Produktion med Salg af Overskudsproduktionen, hvorfor ogsaa Landmandens Indtægt væsentlig var oprindelig Naturalindkomst. Anderledes, naar Landbruget drives som Erhverv; det er denne Omformning af Landbruget fra Egen-Produktion til Produktion for et Marked, som har sat sig Spor i de danske Sognesparekasser. Thi i samme Grad som Produktionen drives under erhvervs-mæssige Former, gaar Ejerens oprindelige Naturalindkomst over til at blive en oprindelig Pengeindkomst, og i samme Grad har han, hvad der fremgaar af den ovenfor opstillede Definition, Brug for bankmæssig drevne Pengeinstitutter. Det er dette, som har gjort, at Sognesparekasserne er blevne Folkebanker, Banker for Landbruget, ligesom de saakaldte Banker for Handel og Industri; Folkebanker, som Følge af, at Stordriften kun i ringere Grad gør sig gældende i Landbruget; Folkebanker, som Følge af, at der nu i Landbruget er Tale om en Omsætning af Erhvervs-kapital. Der kan naturligvis findes mange væsentlige Forskelligheder mellem Landbrug paa den ene Side og Industri og Handel paa den anden, mellem den forskellige Grad, hvori de har Behov for fast og flydende Kapital o. s. fr.; men alle saadanne Forskelligheder træder tilbage overfor den Omstændighed, at det i det moderne Landbrug kommer an paa en Omsætning af Erhvervs-kapital ligesaa vel som i Industri og Handel. Lad saa være, at Kapitalens Rotationsperiode er meget forskellig indenfor de forskellige Erhverv; den er saa at sige ubegrænset kort indenfor Handelen, længere indenfor Industrien og længst indenfor Landbruget,

selv om den her nærmer sig til Industriens, efter at Smør- og Flæskeproduktionen er bleven en saa væsentlig Del af det danske Landbrug. Denne Omdannelse til Erhverv foregaar stadig indenfor Landbruget, og bankmæssig drevne Kreditinstitutter vil blive mere og mere nødvendige; dette ogsaa af den Grund, at hele Bevægelsen i vor Tid saavel indenfor Industri og Handel som indenfor Landbrug gaar ud paa at opnaa større Indkomst ved en Forkortelse af den Tid, som maa medgaa til Kapitalens Reproduktion. Landbruget bruger derfor nødvendig kortere Kredit nu end for blot 40 Aar siden, og Kravet derom vil sikkert blive endnu stærkere i de kommende Tider. Kommissionen har ikke lagt tilstrækkelig Vægt paa den her fremhævede Side af Sognesparekassernes Virksomhed, at de fortrinsvis er fremkomne og har virket som Laanebanker for Landbruget; Sparekasse siger jo, at det er en Forening af Sparere, som der her er Tale om, det er dem, det gælder om at beskytte, hvorfor Kommissionen ogsaa kommer til det Resultat, at Veksler ikke maa findes i Sparekasserne. Ved mon Kommissionen, at 6 Maaneders Solaveksler er en meget benyttet Laaneform for Bondestanden i tyske Sparekasser, som Kredssparekasserne i Posen og Saardistriktet?

Heller ikke med Hensyn til Forskellen mellem Bankernes og Sparekassernes aktive Forretninger indeholder Kommissionens Betænkning noget nyt. Medens det er Bankernes egentlige Opgave at give korte Laan, er det Sparekassernes at give lange mod Pant. Dette sidste er ganske i Overensstemmelse med den ovenanførte Definition, thi netop fordi Sparekasserne er til for Folk med afledet Indkomst, er der langt ringere

Sandsynlighed for, at Kontiindehaverne her skal tage deres Kapital ud af Sparekasserne og virke dermed paa egen Haand, end Tilfældet vil være med de Sparekapitaler, som opsamles i Bankerne. Det er ikke for at sikre Indskyderne, eller fordi Sparekassernes Kunder, som Kommissionen mener, ser mere paa Sikkerheden end paa Udbyttet, at Sparekassernes specifikke Kapital-Anbringelsesmaade skal være mod Underpant i faste Ejendomme, men det er, fordi disse Institutter kan laane ud paa lang Tid, og ingen vil give lange Laan uden mod objektiv Sikkerhed. Ansvarer bliver tilsyneladende ogsaa mindst for de ledende i Sparekassen ved en saadan Anbringelsesmaade, det krævede Tilsyn minimalt o. s. fr.; mindst bliver det, hvor Anbringelsen i lange Laan sker ved Opkøb af Kreditforeningsobligationer, men i samme Omfang, som Folk selv bliver fortrolige med disse, skabes der her en Konkurrence med Sparekasserne, hvor disse nødvendigvis maatte bukke under, om Kurssvingningerne ikke var.

Den stive Ortodoksi, som præger Kommissionens Betænkning ogsaa i denne Retning, overser ganske, at Kreditinstitutter ikke blot har til Opgave at ophæve det rent personlige Samkvem mellem Kreditgiver og Kredittager og iøvrigt foretage en simpel Overførelse af Kapital; Kreditinstitutterne har ogsaa til Opgave, og det er samfundsøkonomisk set en overordentlig betydningsfuld, at udligne Forskellighederne mellem Markederne for lange og korte Laan, og det vil for Sparekasserne sige, at yde korte Laan ved Hjælp af Indskud paa lang Tid.

Disse Bemærkninger har naturligvis ikke haft til

Hensigt at give et Helheds-Billede af Sparekasserne og deres Betydning for det økonomiske Liv; det er Bemærkninger, og kun Bemærkninger, hvis Fremkomst væsentlig skyldes, at man for Øjeblikket staar i Begreb med at lovgive paa et overordentlig vigtigt økonomisk Omraade, og det paa Grundlag af en Betænkning for en Kommission, der synes at være gaaet ud fra, at Navnet og dets reale Indhold altid dækker hverandre.
